

TỔ CHỨC THỰC HÀNH LUYỆN ĐỌC DIỄN CẢM BẰNG BIỆN PHÁP LUYỆN THEO MẪU TRONG GIỜ DẠY TẬP ĐỌC Ở TIỂU HỌC

○ TS. NGUYỄN THỊ XUÂN YẾN *

Ở tiểu học, luyện đọc diễn cảm là một trong những yêu cầu hàng đầu của việc rèn kỹ năng đọc thành tiếng cho học sinh (HS). Đó không chỉ là mục tiêu của môn học Tiếng Việt (TV) mà còn là mục tiêu của cấp học bởi vì, kỹ năng đọc ở tiểu học vừa mang tính đối tượng vừa mang tính công cụ.

Có 3 yêu cầu của việc luyện đọc thành tiếng trong giờ dạy Tập đọc ở tiểu học (đọc đúng, đọc nhanh, đọc diễn cảm), đọc diễn cảm thể hiện rõ nhất kỹ năng đọc của HS. Khi đọc diễn cảm, các kỹ năng đọc đúng, đọc nhanh đã đồng thời được thể hiện. Do đặc điểm nhận thức của HS tiểu học mang tính cụ thể, do vốn ngôn ngữ và vốn sống của các em còn hạn chế nên chúng ta không tổ chức dạy học (DH) văn với tư cách là một môn học độc lập. Chính vì vậy, đọc diễn cảm là phương tiện DH đồng thời là biện pháp DH nhằm đạt được mục tiêu dạy tích hợp văn qua môn *Tiếng Việt*.

Hiện nay, trong thực tế luyện đọc ở tiểu học, kỹ năng đọc diễn cảm của HS chưa cao, các biện pháp luyện đọc diễn cảm chưa đáp ứng được yêu cầu, mục tiêu mong đợi. Phần lớn, giáo viên (GV) sử dụng các biện pháp truyền thống trong việc luyện đọc diễn cảm. Một trong những biện pháp được sử dụng khá phổ biến trong thực tế luyện đọc diễn cảm ở tiểu học là luyện theo mẫu vì phương pháp (PP) này gọn nhẹ, tiết kiệm được lời giảng, phù hợp với nội dung DH (bình diện âm thanh ngôn ngữ). Khi sử dụng PP luyện theo mẫu, chúng ta phải sử dụng lượng thời gian, công sức cao vì đây là PP mô phỏng. HS thường không tránh khỏi bất chú, rập khuôn, máy móc. Tuy nhiên, «Đọc diễn cảm giúp các em tái sản sinh tác phẩm nghệ thuật, để cho các dòng chữ được vang lên» (1). Iadovixki cũng cho rằng: «Khi trình bày bài thơ, truyện ngắn hay truyện cổ tích, HS dường như tái tạo lại những tình tiết do tác giả xây dựng, làm sinh động chúng nhờ sự giúp đỡ của những tư tưởng, tình cảm và các mối liên tưởng của bản thân, tức là chuyển đến cho người nghe tâm tư, xúc cảm của tác giả hoặc nhân vật đã được làm giàu có bởi kinh

ngiệm riêng. Và dù cho kinh nghiệm đó hạn chế và nhỏ bé đến đâu chăng nữa, nó bao giờ cũng đem lại cho sự trình bày của HS đọc diễn cảm tươi mát và sự đọc đáo không lặp lại» (1).

Xuất phát từ những lý do trên, bài viết này bàn về việc sử dụng PP luyện theo mẫu nhằm nâng cao kết quả luyện đọc diễn cảm trong giờ dạy Tập đọc ở tiểu học.

Để sử dụng tốt PP luyện theo mẫu, trước hết, GV cần có một số kỹ năng: biết làm mẫu, biết quan sát cách đọc của HS, biết tái hiện lời đọc của HS trong thế đối chiếu với lời đọc mẫu, biết phối hợp nhịp nhàng lời mô tả giọng đọc và làm mẫu (theo Lê Phương Nga). Các kỹ năng này được hiện thực hóa trong quá trình sử dụng PP luyện theo mẫu trong giờ học.

Bên cạnh đó, GV cần nắm vững mục đích, các yêu cầu, các bước, cách thức thực hiện từng bước trong quy trình sử dụng PP luyện theo mẫu. Có 4 bước trong quy trình thực hiện PP luyện theo mẫu: cung cấp mẫu, phân tích các chỉ số âm thanh của giọng đọc mẫu, luyện theo giọng đọc mẫu, nhận xét, sửa chữa, điều chỉnh, khái quát hoá về cách đọc của bài đọc.

Bước 1: Cung cấp mẫu giúp HS tri giác các chỉ số âm thanh của bài đọc một cách cụ thể, từ đó có ý thức luyện tập theo mẫu.

Để thực hiện tốt bước này, cần tuân thủ các yêu cầu: giọng đọc mẫu thể hiện chính xác các chỉ số âm thanh, phù hợp với nội dung bài đọc, phô diễn được cảm xúc mà tác giả đã gửi gắm trong bài đọc một cách sáng tạo. Trong thực tế, GV thường đọc mẫu. Tuy nhiên, để tăng hứng thú cho HS trong giờ học, GV cần thể hiện mẫu bằng nhiều đối tượng hoặc phương tiện khác nhau (GV/HS khá giỏi/băng hình, băng tiếng,...). Khi đọc mẫu hoặc cung cấp mẫu, GV lưu ý vị trí thích hợp để cả lớp theo dõi, quan sát mẫu tốt; cần tạo không khí học tập, tâm thế cho HS trước khi đọc mẫu (thái độ của HS biết chờ đợi nghe giọng đọc mẫu, im lặng, trật tự,...).

* Bộ Giáo dục và Đào tạo

Bước 2: Phân tích các chỉ số âm thanh của giọng đọc mẫu giúp HS hiểu rõ các yêu cầu trong giọng đọc mẫu một cách có ý thức, từ đó tránh bắt chước giọng đọc mẫu một cách máy móc.

Xuất phát từ đặc điểm nhận thức của HS và nội dung DH (thuộc bình diện ngữ âm - cái biểu hiện của ngôn ngữ), GV lưu ý phân tích các chỉ số âm thanh kết hợp việc thể hiện giọng đọc để việc phân tích giúp HS hình dung cách đọc một cách cụ thể; cách phân tích cần dễ hiểu, không dùng thuật ngữ ngôn ngữ học nhằm phù hợp với nhận thức mang tính trực quan, cụ thể của HS. Khi phân tích, cần tránh hiện tượng áp đặt, nên hé mở định hướng để HS có ý thức tái tạo giọng đọc theo cảm xúc của bản thân một cách tốt nhất. GV cần quy định hệ thống kí hiệu đánh dấu các chỉ số âm thanh cụ thể của bài đọc (lên giọng, xuống giọng, nhấn giọng,...). Trong thực tế, nhiều GV đã sử dụng hệ thống kí hiệu sau: /: chỗ ngắt giọng, //: chỗ ngừng giọng, ↑: chỗ lên giọng, ↓: chỗ xuống giọng, = = =: chỗ đọc chậm, ===: chỗ đọc nhanh, X: chỗ nhấn giọng,...; nên chọn đoạn tiêu biểu - chứa các trường hợp khó đọc hoặc thể hiện cảm xúc, tư tưởng cao của tác phẩm (bài «*Những cánh buồm*» (Tiếng Việt 5) nên chọn đoạn *Sau trận mưa đêm rả rích... Nhưng nơi đó cha chưa hề đi đến*” vì đoạn này chứa nhiều câu có ngữ điệu khác nhau, chứa nhiều từ biểu cảm cần nhấn giọng,...). Khi phân tích, GV cần tổ chức lớp học bằng nhiều hình thức khác nhau: cá nhân, nhóm, tập thể lớp,... và nên phân công các nhóm, các cá nhân từng nội dung cụ thể để đảm bảo thời gian bài học, giờ học (trở lại ví dụ trên, GV nên chia lớp thành các nhóm, yêu cầu từng nhóm thực hiện các nhiệm vụ khác nhau: (ví dụ trên có thể phân chia: nhóm 1: xác định cách ngắt nhịp/phát hiện, đánh dấu các từ ngữ cần nhấn giọng, lên giọng, xuống giọng,...; nhóm 2: xác định tốc độ đọc câu thơ thứ 7 và 11); để có cơ sở khoa học, việc phân tích cần gắn với việc tìm hiểu bài đọc (gắn với các câu hỏi: *Vì sao chúng ta cần nhấn giọng những từ ngữ đó? Vì sao tốc độ giọng đọc phải nhanh/chậm?... (trở lại ví dụ trên: Vì các từ ngữ đó được lặp lại nhiều lần, thể hiện sự háo hức, ước muốn khám phá những miền đất lạ của bạn nhỏ; những từ ngữ đó cũng thể hiện tình cảm triu mến của người cha; Đọc câu 7 với tốc độ nhanh thể hiện niềm ước mong cháy bỏng của bạn nhỏ, câu 11 đọc với tốc độ chậm thể hiện sự tiếc nuối, hồi tưởng của người cha).*

Bước 3: Luyện theo giọng đọc mẫu giúp HS rèn luyện kĩ năng đọc diễn cảm theo định

hướng của mẫu. Bước này chiếm nhiều thời gian và được xem là trọng tâm của biên pháp luyện đọc theo mẫu. Cường độ luyện tập ở bước này cao giúp HS ghi nhớ và vận dụng tốt mẫu đã được nghe và phân tích. Để tránh nhàm chán đối với HS khi phải luyện tập nhiều, hình thức luyện tập cần phong phú (cá nhân, nhóm, thi đọc, đọc phân vai, đọc nối tiếp,...). Khi luyện tập cần bảo đảm thời gian của giờ học, mục tiêu của bài học. Thực hiện bước này bằng các thao tác cơ bản: chọn hình thức tổ chức luyện tập (cá nhân/nhóm/tập thể); giao nội dung luyện tập; tổ chức luyện tập.

Bước 4: Nhận xét, sửa chữa, điều chỉnh, khái quát hoá về cách đọc của bài đọc giúp HS điều chỉnh, sửa chữa, ý thức sâu sắc về cách đọc diễn cảm bài đọc. Trong thực tế, bước này thường kết hợp với bước 3; GV tổ chức nhận xét điều chỉnh theo nhóm hoặc tập thể lớp. Cách thức thực hiện bước này thường là: tổ chức nhận xét, điều chỉnh; khái quát về yêu cầu bài đọc.

Việc phân tích các bước trong quy trình sử dụng PP luyện theo mẫu khi vận dụng vào quá trình luyện đọc diễn cảm ở trên cho thấy, chúng ta không chỉ sử dụng PP luyện theo mẫu một cách thuần túy mà đã linh hoạt kết hợp nhiều PP khác (bước 2 đã vận dụng PP phân tích ngôn ngữ, PP thực hành giao tiếp,...).

Từ góc độ nhận thức và tâm lí lứa tuổi, từ yêu cầu về kiến thức, kĩ năng cho từng khối lớp, chúng ta thấy rằng, đối với HS đầu cấp tiểu học (lớp 2, 3), khi sử dụng PP này, GV cần tập trung vào bước 1 và bước 3 (cung cấp mẫu, luyện đọc theo mẫu). Đối với HS cuối cấp tiểu học (lớp 4, 5), GV cần quan tâm bước 2, nếu làm tốt bước 2 sẽ tác động lớn đến kết quả luyện đọc của HS.

Điều khó khăn của việc sử dụng PP luyện theo mẫu trong quá trình luyện đọc diễn cảm là chuyển hóa kết quả tri giác từ mẫu (chất liệu âm thanh ngôn ngữ nghệ thuật) thành giọng đọc diễn cảm, vừa có tính tái tạo, vừa có tính sáng tạo của chính bản thân HS. Do vậy, bài viết chia sẻ những kinh nghiệm về việc vận dụng PP luyện theo mẫu trong luyện đọc diễn cảm cho HS tiểu học. □

Tài liệu tham khảo

1. Lê Phương Nga (chủ biên). **Phương pháp dạy học Tiếng Việt**. Trường Đại học sư phạm Hà Nội I, H.1994.
2. Bộ Giáo dục - Đào tạo - Viện Khoa học giáo dục - NXB Giáo dục. Kỉ yếu Hội thảo khoa học “*Dạy tiếng Việt trong nhà trường phổ thông đầu thế kỉ 21*”. Hà Nội 2000.
3. Nguyễn Minh Thuyết (chủ biên). **Hỏi đáp về dạy học Tiếng Việt 2, 3, 4, 5**. NXB Giáo dục, H. 2003, 2004, 2005, 2006.